

Десяте вересня

Василь Черепанин

Я – уважний та доброзичливий читач допису Мирослава Поповича «Наше і не наше» і писати відповідь на нього мені легко. Насамперед тому, що я сприймаю цей допис як людина іншої ментальності і радше готовий писати емоційно, експресивно та інтелектуально невідсторонено. Але оскільки в шанованого і ліберального професора Поповича склалося враження про спрямованість моєї статті «Літаки в голові» проти ліберальної демократії як принципової основи національних інтересів у міжнародних відносинах і світовій політиці, необхідно дати деякі пояснення власної позиції.

Поповичу йдеться «не про конкретні кроки урядів Атлантичної спільноти в їхній боротьбі з тероризмом». Сьогодні, каже він, «національний інтерес так чи інакше зачіпає такі загальні й абстрактні проблеми, як свобода, солідарність і справедливість» (курсив мій. – В.Ч.). Мені ж ішлося і йдеться саме про конкретні кроки західних урядів, бо для мене свобода, солідарність і справедливість не є загальними й абстрактними проблемами: говорити про їх наявність можна тільки тоді, коли вони існують на індивідуальному рівні, спрацьовують щодо конкретної людини. «Війна з тероризмом» створила такий політичний простір, де слово «війна» втратило своє буквальне значення як «бій регулярних армій» ворожих держав. Війна стає універсальним обгортанням усіх дій Сполучених Штатів як у зовнішньому світі, так і на власній території. Загалом, якщо перефразувати Бушеві слова «або ви з нами, або з терористами» в лексиконі ліберального дискурсу, питання тепер стоїть фактично так: чи погоджується кожен із нас на обмеження особистої свободи в обмін на збільшення безпеки? І відповідь треба давати негайно.

По-друге, професор Попович застерігає проти того, щоб «гаслами новітньої "війни світового села" сьогодні було прикрито злочинний радикалізм і понуру реакцію». Але я не виправдовую таке прикриття і далекий від огидних, схожих на ревізіонізм Голокосту, арифметичних підрахунків та вправлянь: мовляв, що означають ці декілька тисяч трупів порівняно з мільйонами в Руанді чи Конго. Прихильники такого «підходу» думають так: «Звісно, зруйнування Всесвітнього торговельного центру – трагедія, але неможливо солідаризуватися з цими жертвами, оскільки це означатиме підтримати американський імперіалізм». Але така позиція – вже етична катастрофа: єдина правильна етична позиція – безумовна солідарність з усіма жертвами. Тоді вона не замінюється моралізаторською математикою вини, що є фактично расистським ставленням до жертв «третього світу» і випускає суть: смерть кожної людини абсолютна. Звісно, треба вказувати, що страшніші речі відбуваються у світі щодня, але робити це належить так, щоб не бути втягненим у непристойну математику вини.

Варто також приділити увагу термінології, а саме означенню поняття «тероризм» у Мирослава Поповича.

Він описує тероризм за допомогою достатньої кількості синонімів. Для нього це і «тотальна війна, де удари спрямовуються насамперед проти мирного населення, проти слабких і беззахисних», і «воєнний злочин, піднесений

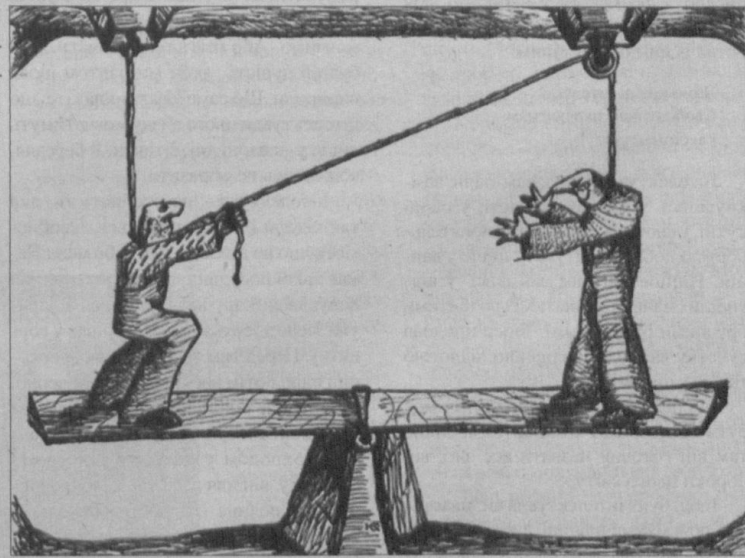
Малюнок Юрія Красного

в ідеологію та закон», і «фашизм сьогодні». Це справді свідчить про тенденцію: поняття «тероризму» вже втрачає термінологічність, перестає бути однозначним. Виникає небезпека «заговорити» цю тему, оскільки вона й так переобговорена в медіях, на політичному чи побутовому рівнях (міт про «терористів» не дає політикам і домогосподарям розслабитися й забути про пильність). Тероризм – це не одна шапка, що покриває різні підтексти, тому тут багато важать наголоси, семантика. Фактично це питання розвішування етикеток чи наліпок. Скажімо, Міжнародна амністія взагалі не користується у своїй практиці поняттям «тероризм», справедливо вважаючи його пропагандистським пострахом, словом-мітологомією, яке не проявляє змісту явища, а тільки вводить в оману. Окрім того, «тероризм» не містить окремого складу злочину, сучасна юридична наука має достатній категоріальний апарат, щоб впоратися з класифікацією злочинів і без «тероризму». Щодо «ударів проти мирного населення, проти слабких і беззахисних», то можна навести достатній список злочинів як з боку «ісламських фундаменталістів» – палестинців, чеченців, саудівців чи афганців, так і з боку Заходу (я не буду тут повторювати весь масив прикладів, які в тверезому та обґрунтованому викладі можна знайти в роботах Ноама Чомскі). «Воєнним злочином, піднесеним в ідеологію та закон» можна назвати як «джихад» (чи, швидше, те, що під цим словом популярно розуміють на Заході нефахівці), так і сумнозвісний «Patriot Act». А щодо фашизму, то це апелювання беззмістовна інвектива: його можна приписати і «фундаментальним терористам», і поліцейським, яких у 60-х називали «фашистськими свинями», і (цілком справедливо) таким сучасним політичним лідерам, як Буш, Путін чи Шарон, але це нічого ще не означає або означає майже все. Такі бренди, як «тероризм» чи «фашизм», непродуктивні й одночасно занадто

продуктивні, саме тому ними можна легко маніпулювати.

Професор Попович погоджується з тим, що «ненависть, що штовхає шехідів на самогубства, має якісь свої підстави», але «це не доводить рівноцінності політики Заходу і його терористичних противників, не знімає питання про моральнісну неприйнятність ідеології та політики терору». Пояснення цієї думки про нерівноцінність «західного» і «терористичного» політичних методів знаходимо наприкінці допису: «Національні інтереси можна бачити крізь призму тих цінностей, які вже прийняв Західний світ. ... Світ, збудований із дотриманням таких засад, буде нашим не тільки для українців, але й для людства».

Коли американці говорять про щось застаріле, неактуальне тепер, то кажуть просто: «десяте вересня». Таке означення пасує й до Поповичевої позиції щодо Заходу. Саме ця позиція дає йому підстави говорити, що моя стаття спрямована проти ліберальної демократії. Але вона не може бути спрямована проти ліберально-демократичного Заходу, оскільки сам Захід уже втрачає певні складники своєї ліберальності та демократичності: дехто із сучасних західних мислителів навіть означає своє теперішнє суспільство як «постдемократичне». Мені не властиве повне розчарування в майбутньому західної, зокрема американської культури. Але я закликаю постійно протиставляти в ситуації світу після одинадцятого вересня ідеали свободи, демократії, прав людини і гуманного соціального забезпечення теперішній західній на чолі зі США практиці, далекій від цих ідеа-

Малюнок Юрія Красного

лів, красномовним прикладом чого може бути дискурс американського президента, що є далеко не ліберально-демократичним, а консервативно-мстивим та казково-мітологічним (він мислить себе як автора «оповіді про перемогу добра»). Щодо постколоніальної війни Росії в Чечні, то вона цілком вбудовується, і не без допомоги Заходу, в американський дискурс «війни з тероризмом». Захід докладає чималих зусиль на те, щоб злегітимізувати її, зробити прийнятною і вигідною для себе. Ключове слово тут, як варто запам'ятати, – це, звичайно, лицемірство. Я погоджуюся з тим, що чеченські радикали не є героями «національно-визвольних

змагань», але питання значно складніше: чи припускають ліберальні норми опір недемократичній і злочинній політиці, особливо неліберальними засобами, як діють чеченці чи палестинці, в ситуації, коли інших методів не залишається? Це яскраво проявляється у сміховинній близькосхідній ситуації, коли Ізраїль бомбардує палестинські сили безпеки, одночасно вимагаючи, щоб вони вживали серйозних заходів до терористів Хамасу. Як вони можуть зберігати бодай мінімум авторитету в очах палестинського населення, якщо на них нападають, очікуючи, що вони це терпітимуть, а коли вони обороняються і чинять опір, їх знову оголошують терористами. До кінця березня цього року становище досягло апогею: Арафата утримували в ізоляції у трьох кімнатах його резиденції в Рамаласі, а він тим часом закликав зупинити терор, так, ніби був наділений якоюсь владою. Це прагматичний парадокс, у якому послання (наказ зупинити терор) руйнується прихованим посланням, що міститься у способі передачі (бомбардування) явного послання. А що, коли імпліцитна вказівка, присутня тут, така: ми вимагаємо від вас чинити нам опір, аби ми могли вас знищити? Можливо, мета військового втручання не в тому, щоб запобігти майбутнім терористичним атакам, а в тому, щоб «спалити мости», піднести ненависть до такого рівня, на якому можна проголосити, що мирне розв'язання неможливе?

І, нарешті, останнє. Мене не дивує, що необхідно захищати і доводити власні ліберальні переконання саме ліберально мислячій людині. Заклади на мою адресу не могли звучати, скажімо,

в політичному розумінні справа, бо це не мало б сенсу: навіщо ультраправим дбати про дотримання ліберальних засад? Натомість опікування ними відразу ж говорить про позицію висловлювання мовця. Адже кожному йдеться про те, що його турбує або чим він переймається. В даному випадку це лібералізм. Інша річ, що сприйняття своєї позиції і розуміння самого предмета виявляється різним. Але за те, наскільки це розуміння відповідає самому «лібералізму» й адекватне теперішній ситуації, щодо якої і обирається власна позиція, відповідальність несе сам інтелектуал. □